

Iskolai könyvtárak

08/238

HOUSTON, Cynthia R.: The use of reading levels as alternative classification in school libraries = Cat. Classif.Q. 45.vol. 2008. 4.no. 65-80.p. Bibliogr.

A könyvek olvasási szintek szerinti elrendezése iskolai könyvtárakban

Iskolai könyvtár; Olvasástanítás; Szabadpólc

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Viszonylag új jelenség az iskolai könyvtárakban a könyvek olvasási szintek szerinti elrendezése, ami az olvasást ösztönző programokhoz kapcsolódik. Ilyen például az Accelerated Reader, amelynek során olvasónapló helyett egy elekt-

ronikus tesztet lehet kitölteni az otthon olvasott könyvekről, és a számítógép a könyv bonyolultsága és a helyes válaszok száma alapján pontokat ad a gyerekeknek, vagy a másik a Reading Counts nevű szoftver, amelynek segítségével a gyerekek kiválaszthatják a saját szókincsüknek és érdeklődési körüknek megfelelő könyvet. Sok kutatás vizsgálja az olvasást ösztönző programoknak az olvasási képességekre és a motivációra gyakorolt hatását, de jelenleg nincs olyan kutatás, amely az iskolai könyvtárakban az olvasási szintek szerint elrendezett állományt és használatát vizsgálná. A cikk egy felmérés eredményeiről számol be, amelyet olyan iskolai könyvtárakban végeztek Kentuckyban, ahol ezt a módszert alkalmazták. Ismerteti e könyvtárak demográfiai jellemzőit, és elemzi, miért választotta a könyvtáros az állomány elrendezésének ezt a módját.

(Autoref. alapján)

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Állomány, állományalakítás

Lásd 260

Állományvédelem

08/239

VERMEULEN, Theo: Sharing experiences. Establishing an Expertise Centre on the Protection of Dutch Cultural Heritage = LIBER Q. 18.vol. 2008. 2.no.

Szakértői központ létrehozása a holland kulturális örökség védelmére

Állományvédelem

Hollandiában idén a Nemzeti Könyvtár (*Koninklijke Bibliotheek*) megtette az első lépéseket egy szakértői központ felállítására, amely az ország kulturális örökségének – a könyvtárak mellett a múzeumok, emlékművek, levéltárak, stb. – védelmével foglalkozik majd. Ez nem jelenti azt, hogy eddig nem létezett ilyesmi, de az induló projekt éppen azt célozza, hogy rendszerezze az egyes intézmények által követett gyakorlatot, egy honlapon összefoglalja a tapasztalatokat, és felhívja az érintettek figyelmét a kérdés

fontosságára.

Az elmúlt évtizedben számos súlyos baleset, terrorcselekmény okán került előtérbe a holland társadalomban (is) a biztonság témája. Helyi szinten ígéretes kezdeményezésnek tekinthető a kulturális intézmények 2002-es kapcsolatfelvétele, ám a kormányzat eltérően ítélte meg a helyzetet, és ugyanebben az évben megszüntette a rendőrség kötelékében a műalkotásokra specializálódott részleget, egyben lezárta az eltűnt tárgyakról vezetett adatbázist. Hogy a hatóságok derülátása korai volt, azt többek között a Van Gogh Múzeum néhány képének ellopása jelezte – pár hónapon belül. Átgondolva a témát, rövidesen döntés született a rendőri egység újrafelállításáról és az adatbázis továbbépítéséről; továbbá egy másik nyilvántartásról, amely a kulturális örökség körébe sorolt intézményekkel kapcsolatos incidenseket rögzíti; végül elvi meg egyezésre jutottak a cikkben tárgyalt szakértői csoport megalakításáról.

A szakértői központ egyelőre két évet kapott, hogy bizonyítsa létjogosultságát. Amennyiben úgy látják a döntéshozók, hogy megéri tovább működtetni, 2009 folyamán véglegesítik a helyét, státusát. Addig a projekt minimális – 2,6 főállású – munkahellyel dolgozik, irányítója a cikk szerzője lesz. Vezetőségében ott ülnek majd a legnagyobb kulturális intézmények vezetői, tanácsadók között katonai, kormányzati tagok ugyancsak megtalálhatók. Hatékony természetesen csak akkor lehet, ha valamennyi érintett felet meg tudja győzni az együttműködés szükségességéről.

Honlapján 6 téma kap kiemelt szerepet: a kockázatmenedzselés, a biztonságpolitika (beleértve ebbe az egyes intézmények vészforgatókönyveit, készségi fokát, stb.), a szervezeti és műszaki intézkedések, a megfelelő jogszabályi háttér, a megelőzési hálózatok, valamint az általuk közösen épített adatbázis (DICE = Database for Registration of Incidents in Heritage Institutions). Az elhárítási hálózatra máris élő példa a Hága 19 intézményének részvételével létrejött megállapodás (2002/2003 folyamán), és az ennek nyomán másutt is életre

hívott mintegy 40 helyi kezdeményezés.

Az eltelt időszak eredményei mindenesetre felelősek: nem mindegyik intézmény érezte szükségét, hogy megossa tapasztalatait a többiekkel. Pedig egy-egy jól ismert műkinestolvaj felbukkanása az egyes gyűjtemények környékén, netán köztéri alkotások megrongálása, ellopása olyan esemény, amelyre időben odafigyelve megakadályozható a további károkozás.

(Vasbányai Ferenc)

08/240

SCHORNAGEL, Karl W.: The Library of Congress, collections security and the role of its inspector general = LIBER Q. 18.vol. 2008. 2.no.

A Kongresszusi Könyvtár gyűjteményeinek biztonsági rendszere - és aki felelős érte

Állományvédelem; Nemzeti könyvtár

A Kongresszusi Könyvtár a világ legnagyobb gyűjteményével rendelkező intézmény, részlegei az Egyesült Államok területén több helyen (Washington D. C-n kívül a főváros közelében, illetve egy virginiai egykori katonai bázison), továbbá a világ mintegy fél tucat országában működnek. 138 millió állományának csak mintegy ¼-e könyv, 14 millió mikrofilm, 13 millió kisnyomtatvány és fotó, 3 millió hangzóanyag, 1 millió mozgókép alkotják legnépesebb gyűjteményeit. Évente 100 millió virtuális látogatójával megközelíthetetlen rekordot tart.

Nem lehet véletlen, hogy a LoC az egyetlen könyvtár a világon, amelynek felügyelője van. Feladata, hogy vizsgálatot, sőt nyomozást végezzen a könyvtárat érintő ügyekben (beleértve a lopást, rongálást is); javaslatokat tegyen a hatékonyabb, gazdaságosabb munka érdekében, valamint hogy az intézmény adminisztrációjáról és működéséről (beleértve ebbe a programok lebonyolítását, a szerződéseket, az adományokat és a pénzügyi tevékenységet) részletes beszámolót adjon a könyvtár igazgatójának és a Kongresszusnak.

A Kongresszusi Könyvtár története bővelkedett olyan eseményekben, amelyek miatt az 1800-ban történt alapítás óta sokszor kellett az állomány biztonságával foglalkozni. A 19. században leginkább tűzeseteknél, azután pedig a második világháború idején aggódtak leginkább az illetékesek. Békésebb időszakokban aztán a lopások borzolták a kedélyeket: 1987-ben például egy értékes kézirat eltűnése nyomán újra kellett gondolni a biztonsági rendszert – de persze a tolvajok is dörzsöltebbek lettek. Idővel a régóta használt zártláncú megfigyelőrendszer, a munkatársak azonosító kártyája és a detektoros kapu is kevésnek bizonyult, és korlátozni voltak kénytelenek a látogatók hozzáférését a gyűjtemények értékesebb darabjaihoz.

Jelenleg az 1997-ben elfogadott biztonsági program (*Strategic Collections Security Plan*) előírásai vannak érvényben. Ennek értelmében megállapították az egyes gyűjtemények kockázati hierarchiáját, élén a legrégebbi, legritkább tételekkel. 2002-ben indult és ma is tart a leltár folyamatos áttekintése. Ehhez a munkafolyamathoz nyújt nagy segítséget az ILS (Integrated Library System), amelynek révén eddig több millió dokumentumot ellenőriztek. Kiegészítésként – összhangban az UNESCO előírásaival – folyik a környezet, a raktározás, a fizikai gondozás, a vészforgatókönyvek felülvizsgálata – ezeket ugyancsak egy dokumentum fogja össze.

Folytatólagos vizsgálatok ellenőrzik szűrőpróbaszerűen az állományt, miközben tervszerűen zajlanak a digitalizálás munkálatai is. 2002-ben zajlott talán a legszélesebb körű vizsgálat, amelynek keretében nemcsak az ILS alapján ellenőrizték a dokumentumokat, de a portaszolgáltatástól kezdve a zárt anyagok fizikai biztosításán át, a vonalkódokig és az olvasói regisztráció áttekintéséig mindenre kiterjedő alapossgal „világították át” az intézményt.

Az már most könnyen megjósolható, hogy a jövő legnagyobb kihívása a digitális dokumentumok részéről fogja érni a könyvtárat. A feladat nagyságát és jelentőségét bizonyítja, hogy a LC külső szakértők bevonásával 2 évet szánt

a megfelelő válaszok kidolgozására (ezt foglalja össze a *Trustworthy Repository Audit & Certification: Criteria and Checklist* (TRAC) című dokumentum).

(Vasbányai Ferenc)

08/241

KOWAL, Kimberly C. - RHATIGAN, John: The British Library's vulnerable collection items project = LIBER Q. 18.vol. 2008. 2.no.

A British Library értékes gyűjteményrészeinek digitalizálási projektje

Digitalizálás; Nemzeti könyvtár; Régi és ritka könyvek gyűjteménye; Térkép

Sok évvel ezelőtt III. E. Forbes Smiley – egy hírhedt amerikai térképtolvaj – a térképekről és atlaszokról szerzett speciális ismereteit felhasználva számos, különösen értékes darabot tulajdonított el, többek között, a British Library gyűjteményéből. Az ellene folytatott bűnvádi eljárás máig szóló tanulságokat hordoz. Képtelenség volt bizonyítani, hogy az általa ellopott térképek valóban egykor a British Library tulajdonában voltak.

A 2007 nyarán induló projekt célja éppen az volt, hogy találjanak egy módszert, amellyel a British Library képes bizonyítani a tulajdonjogát hasonló lopások esetén mind a térképek, mind pedig egyéb gyűjteményrészek esetében. A kísérleti projektet a térképekkel kezdték. Egyértelmű volt, hogy a térképek lefényképezése, majd a képhez és a térképet tartalmazó kötethez kapcsolódó leíró metaadatok egyértelmű azonosítást tesznek lehetővé.

Két szakembert vettek fel, egy térképszakértőt és egy katalogizáló szakembert, akik ketten együtt meg tudták ragadni, és le tudták írni a birtokolt példányok egyedi jellemzőit. Ezzel párhuzamosan lefényképezték a térképeket. A nagy felbontású képek azt is tartalmazták, hogy hogyan helyezkedik el a térkép a kötetben. Mindenről két felvételt készült, egy elülső és egy hátulsó megvilágításban. Ez utóbbi új dimenziókat nyit

az állományvédelemben, ugyanis a dokumentum valamennyi rejtett azonosítóját előhozza, amelyek szabad szemmel nem láthatók.

Az eljárás nem alkalmas nagy tömegű digitalizálásra, viszont a bibliográfiai és állapotadatok összekapcsolása a biztonsági fényképmással ideális a lopásnak leginkább kitett állományrészek kezelésére. A projekt első kilenc hónapja alatt a következő feladatokat sikerült elvégezni:

- kiválasztottak 3 126 darab 1700 előtt készült ritka térképet;
- 2 596 térképbe tettek tulajdonjelzést;
- mind a 3 126 térképet katalogizáltak úgy, hogy új bibliográfiai rekordot kapcsoltak a könyvek meglévő leírásához;
- 12 ezer digitális képet készítettek az ALEPH integrált rendszer digitális kincsek moduljában;
- 3 126 kis felbontású jpeg fájlt kapcsoltak az analitikus bibliográfiai rekordokhoz;
- biztonsági fényképmásolat protokollt dolgoztak ki;
- kidolgozták a hátsó megvilágítással készített kép technikájával a térkép „digitális ujjlenomatá”-nak technikáját;
- munkafolyamatokat és minőségbiztosítási eljárásokat dolgoztak ki;
- a köztes tárolást is kidolgozták (addig, amíg be nem kerül a tétel a digitális könyvtárba).

A projekt első szakaszának lezárulása után megállapítható, hogy korábban ismeretlen kincsek kerültek a használók és a könyvtárosok látóterébe. Születtek olyan megbízható adatok, amelyek segítségével teljes bizonyossággal sikerülhet egyik példányt megkülönböztetni a másiktól a lopások esetén.

(Tóth Máté)

08/242

CLARESON, Tom - LONG, Jane S.: Libraries in the eye of the storm. Lessons learned from Hurricane Katrina = Am.Lib. 37.vol. 2006. 7.no. 38-41.p.

A könyvtárak mint a Katrina hurrikán áldozatai: tanulságok

Állományvédelem; Elemi károk; Munkaszervezés; Tervezés

A 2005-ös Katrina hurrikán, amely a legtöbb halálos áldozatot követelte és a legtöbb kárt okozó természeti csapás volt az elmúlt 100 évben az Amerikai Egyesült Államokban, a Mexikói-öböl menti államok könyvtárait sem kímélte. Louisiana állam 188 közkönyvtárából például 23-at rombolt le, 33 súlyos, 37 pedig mérsékelt károkat szenvedett. Vajon változott-e a könyvtárak szemlélete a természeti katasztrófákra való felkészülést illetően? A reális válasz csak az lehet: igen is, nem is. Az mindenesetre egyértelmű, hogy még egy kismértékű felkészülés is sokat számít. Igen fontos például a mentés fontossági sorrendjének tudatos kialakítása. Mississipi állam Harrison megyéjében 4 könyvtárat rombolt le a 34 láb magas szökőár, az ötödiknek pedig az épülete összeomlott, de az állománya megmenekült. A megyei könyvtári hálózat igazgatója szerint: bár a világ legjobb mentési terve sem oldotta volna meg a helyzetet, a prioritások megállapítása sokat segített.

1995-ben hozták létre a Heritage Emergency National Task Force (kb. Országos Kulturális Örökségvédelmi Munkacsoport) nevű szervezetet, amelynek az amerikai könyvtáros egyesület (ALA) is a tagja. A munkacsoport célja a könyvtárak, levéltárak, múzeumok és történelmi emlékhelyek segítése, a gyűjtemények és az épületek védelme természeti katasztrófák és más vészhelyzetek esetén. A szervezet munkájában részt vevő szakemberek hangsúlyozták: nagymértékben tökéletesíteni kell a kulturális intézmények katasztrófaterveit, szoros kapcsolatokat kell kialakítani a helyi hatóságokkal és az egyes intézmények között is, és általában meg kell tanítani az embereket a kritikusabb, rugalmasabb gondolkodásra, arra, hogy „soha nem lehet tudni, mit hoz a holnap”.

Annál inkább szükség van erre, mert vészhelyzetek a múltban is gyakran előfordultak, és a Szövetségi Időjárás-előrejelző Szolgálat szerint a hurrikán-tevékenység a következő 10-20 évben növekvő mértékű lesz. Az Arkansas State

Library 2004-es vizsgálatai szerint az elmúlt tíz évben 33 intézményben volt vészhelyzet, ami a vizsgált minta közel 40%-át teszi ki. Az okok meglehetősen szerteágazóak: erős viharok, tornádók, árvizek és tüzek, az épületek konstrukciós hibái, helytelen felújítások, törött csövek, lyukas tetők és talán leggyakrabban a penész. 2005 decemberében hozták nyilvánosságra annak a vizsgálatnak az eredményét, mely a közgyűjtemények állapotát mérte fel (www.heritagehealthindex.org). Ennek alapján megállapították, hogy az Amerikai Egyesült Államokban lévő közgyűjtemények 80%-a, a közönyvtáraknak pedig 78%-a nem rendelkezik írott katasztrófa-elhárítási tervvel.

A cikk befejező része több olyan szolgáltatást, eszközt ismertet, amelyek a katasztrófákra való felkészülést és az újjáépítést, az állományok helyreállítását segítik. Ilyen például a SOLINET (Southern Library Network – www.solinet.net), mely vezető intézmény az állománymegőrzés oktatását illetően és sokoldalú információcserét tesz lehetővé a természeti katasztrófákkal kapcsolatban. 13 szervezet hozta létre a Regional Alliance for Preservation nevű hálózatot, mely sokféle, a kulturális örökséghez tartozó alkotás, tárgy védelmével, helyreállításával és az erről szóló információ cseréjével foglalkozik (www.preservcollections.org). Ehhez tartozik a Northeast Document Conservation Center is, mely nemrég bocsátotta ki a dPlan nevű online katasztrófaterv készítő eszközt könyvtárak számára (www.dplan.org). A *Field Guide to Emergency Response* (www.heritagepreservation.org/NEWS/FieldGuideann.html) egy multimédiás publikáció, amely lépésről lépésre mutatja be, hogy mit kell tenniük a könyvtáraknak kisebb vagy nagyobb katasztrófák esetén. A Katrina és a Rita hurrikánok után jött létre a National Endowment for the Humanities (www.neh.gov), mely több mint 1 millió dollárt ítelt oda a károsodott gyűjteményeknek, és pótlólagos 750 ezer dolláros segítyt nyújt hasonló célokra. A könyvállományok helyreállítását finanszírozza az Institute of Museum and Library Services (www.imls.gov) is. A ka-

tasztrófára való felkészülést, a helyreállítást, és az ehhez szükséges pénzügyi forrásokat részletezi a *Before and after disasters* (Katasztrófák előtt és után) című új kiadvány is (www.arts.gov/pub/disasterrecovery.pdf).

A 2005-ös hurrikánok okozta veszteségek pótlása, helyreállítása a könyvtárakban is még sok évig fog tartani, és sok időt és fáradságot igényel. A jövőben bekövetkező hasonló tragédiák enyhítéséhez járulnak hozzá az eddigénél jobban elkészített katasztrófatervek is.

(Dévai Péter)

Lásd még 284

Speciális dokumentumok, különgyűjtemények

08/243

BARRY, Lara - TEDD, Lucy A.: Local studies collections online. An investigation in Irish public libraries = Program. 42.vol. 2008. 2.no. 163-186.p. Bibliogr.

Online helyismereti gyűjtemények. Felmérés ír közönyvtárakban

Felmérés; Helyismereti munka; Honlap; Közművelődési könyvtár; Különgyűjtemény -helyismereti; Számítógép-hálózat

A cikk azt vizsgálja, hogy az ír közönyvtárak hogyan használják weblapjaikat helyismereti gyűjteményük online bemutatására. A szerzők egy 50 kritériumból álló jegyzék alapján értékelték a közönyvtári honlapokat. A ranglista első négy helyén álló honlapról részletes elemzést adtak, és félig strukturált interjúkat folytattak az ezekben a könyvtárakban dolgozókkal. Sok érdekes tendencia figyelhető meg az ír helyismereti gyűjteményekkel és online prezentációjukkal kapcsolatban. A honlapok mindegyike jól felépített, és sajátos jellemzőkkel rendelkezik. E weblapok használói általában az európai,

amerikai és ausztráliai ír diaszpórából kerülnek ki. A Library 2.0 eszközeit a négyből három intézmény alkalmazza, amivel honlapja értékét emeli. A cikk javaslatokat is tartalmaz a további fejlesztésekhez.

(Autoref.)

Lásd még 241, 283

Raktározás

Lásd 238

Feldolgozó munka

08/244

BAHTULINA, T.A.: Rossijskie pravila katalogizacii: zaključitel'nyj etap razrabotki = Naučn.Teh.Bibl. 2008. 6.no. 14-22.p. Bibliogr. 27 tétel.

Oroszországi katalogizálási szabályok: a kidolgozás utolsó szakasza

Dokumentumleírási szabályzat

A katalogizálási szabályokat húszévenként felül kell vizsgálni, hogy követni tudják a társadalom életében, a könyvtártudományban és gyakorlatban, a technológiában végbement változásokat.

Oroszországban az első jelentős szabályzat 1927-ben készült el, a legújabb kiadást éppen 80 év elteltével, 2007-ben fejezték be. A munkák 1997-ben kezdődtek, ekkor két lehetséges utat terveztek: a minimális program a szabályok kisebb módosítását, korszerűsítését tartalmazta, míg a maximális program a géppel olvasható katalógusok előállításához szükséges új szabályok megalkotását irányozta elő. A hatályban lévő szabályzat részletes elemzése után a minimális programot elvetették, a bibliográfiai tétel új modellje a leírási szabvány módosítását és a bibliográfiai tételben a rendszóra vonatkozó új

szabvány kidolgozását tette szükségessé. A korszerűsítés kiemelt céljai voltak: a nemzeti szabályok egészének, a szabályzat egyes kötetének, a leírás felépítésének kritikai elemzése és újragondolása; a bibliográfiai leírással, annak egyes elemeivel szembeni követelmények elemzése és pontosítása, az elemek kiválasztása, megjelenítési módja, új elemek felvétele; a bibliográfiai leírás teljes összhangba hozása az ISBD-vel; a rendszerben mint a besorolási adatok legfontosabb elemében a személy- és testületi nevek formájának és struktúrájának pontosítása.

Az új szabályzat a korábbi hat kötet helyett két kötetben jelent meg. Az általános szabályokat az első kötet tartalmazza, ezek – néhány kivételtől eltekintve – valamennyi, ma ismert dokumentumtípusra kiterjednek. Bővült a kötelező adatelemek köre. A szabályzat a kötelező és fakultatív leírási elemek lehető legteljesebb körét tartalmazza, a bibliográfiai leírást készítő intézmény feladata, hogy a munkájához szükséges adatok körét kiválassza. Felülvizsgálták a bibliográfiai leírásra vonatkozó, GOST 7.1-2003 jelű szabványt is, aminek eredményeképpen sikerült a szabványt és szabályzatot összhangba hozni. A munka elméleti alapját a Nemzetközi Katalogizálási Alapelvek jelentették, továbbá a bibliográfiai és besorolási rekordokkal szembeni funkcionális követelményekre irányuló kutatások.

A munka során számos kérdést kellett megvitatni, ezek közül a legélesebb vitát a rövidítésekre, a helyesírásra, a főcím és a címhez tartozó egyéb adatok elhatárolására vonatkozó szabályok váltották ki. Az új katalogizálási szabályzatot a Paškov dom kiadó adta közre, a kiadvány további fejezetekkel bővíthető.

(Viszocsekné Péteri Éva)

BADE, David: The perfect bibliographic record. Platonic ideal, rhetorical strategy or nonsense? = Cat. Classif.Q. 46.vol. 2008. 1.no. 109-133.p. Bibliogr.

A tökéletes bibliográfiai rekord. Platóni idea, szónoki fogás vagy képtelenség?

Dokumentumleírás szabályzat; Gépi dokumentumleírás; Hatékonyság

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A könyvtári katalógusok és bibliográfiai adatbázisok minőségéről folyó vitákban gyakran előfordul a „tökéletes rekord” kifejezés, mégpedig többnyire pejoratív értelemben. A tanulmány a könyvtári szakirodalomban kutatva eredt a szóhasználat nyomába, és megállapítja, hogy ezzel (igaztalanul) a katalógizálás minőségi kérdéseivel kapcsolatos vitákat – és a formai feltárás igényes munkáját – próbálják egyesek lehetetlenné tenni, illetve a katalógizálást drága, ósdi és szükségtelen tevékenységként beállítani. A szerző mindössze öt olyan cikket talált, amelyek elfogulatlan, felelősségteljes és tájékozott álláspontot képviselnek, és ezeket ajánlja tanulmányozásra. Végezetül hangsúlyozza, hogy az érdemi vitának arról kellene szólnia, 1) milyen adatelemek fontosak az adott intézményben a kereséshez, és 2) ezekből mennyit (és melyeket) tudja megengedni magának anyagilag az intézmény.

(*Autoref alapján*)

GREGORY, Joan M. - WEBER, Alice I. [et al.]: Innovative roles for technical services librarians. Extending our reach = Tech.Serv.Q. 25.vol. 2008. 4.no. 37-47.p. Bibliogr.

A feldolgozó könyvtárosok új szerepkörben

Feldolgozó munka; Információszerzés; Könyvtárosi hivatás; Szakkönyvtár -orvostudományi

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Eddig a gyarapító-feldolgozó (TS = technical services) könyvtárosok többnyire a háttérbe húzódva végezték munkájukat, de ma már tevékenységük a könyvtár egészére kiterjed. A cikk írója arra ösztönzi őket, hogy az új lehetőségekkel élve szakértelmüket állítsák a tudásfejlesztés és a tudásmenedzsment szolgálatába. Szakértelmük a katalógus kreatív használatában és metaadat-szabványok fejlesztésében, a digitális gyűjtemények kialakításában, a tájékoztatásban és az oktatásban, valamint az új technológiai vívmányok hatékony alkalmazásában megnyilvánult a Utah Egyetem *Spencer S. Eccles Egészségügyi Könyvtárban* (<http://library.med.utah.edu>), mely közepes nagyságú, olvasóközpontú szakkönyvtár, és az egyetemi közösségen kívül Utah állam lakóit, az országos szakkönyvtári hálózat közép-kontinentális régióját és az internet minden polgárát szolgálja.

Az Eccles Könyvtár első kooperációja során Utah állam valamennyi egészségügyi könyvtárának közös katalógusára koncentrált: ennek elkészítése 15 évig tartott. Ezután következett az Utah Egyetem három tanszékével és a Nővérképző Főiskolával való együttműködés, amelynek során speciális könyvtári szolgáltatások kialakításában és kezelésében segédkeztek, beleértve a szoftver-installálást, a betanítást és egyéb részletkérdésekben nyújtott segítséget. Ezek után a *Knowledge Weavers* projektbe kapcsolódtak be, melynek során multimédiás taneszközök kialakításában vettek részt (<http://library.med.utah.edu/kw>).

Emellett 2002-től együttműködnek a *Utah AIDS-Alapítvánnyal* (UAF), de részt vesznek Utah állam *Online Public Health Library* (OPHL) projektjében is. (Véletlen folytán kapcsolat alakult ki a ciprusi egészségügyi könyvtárakkal is.)

A metaadat-szabványok fejlesztése a *HEAL (Health Education Assets Library)* nevű kollaboratív digitális könyvtári projektben folyik (<http://www.healcentral.org>), és 2004-től a könyvtár csapata egy nemzetközi fejlesztőcso-

port (*MedBiquitous Learning Objects Working Group*) munkájában is részt vesz, amely a taneszközök leírására speciális szabályzatot is készített.

Az Eccles könyvtár munkatársai komoly gyakorlatot szereztek már a nyomtatott gyűjtemények kialakításában, így logikus lépés volt, hogy a nyílt hozzáférésű (OA) gyűjtemények kialakításában is részt vegyenek – pl. a Utah Intézményi Repozitóriumban.

Az olvasókkal való közvetlen kapcsolat az elektronikus tájékoztatás révén lehetséges a gyarapító-feldolgozó könyvtárosok számára, de még fontosabb az oktatókkal és kutatókkal kialakított jó (kollegiális) kapcsolat, illetve a hallgatók célzott oktatása (*PubMed, CINAHL, EndNote*), továbbá különböző online segédletek készítése.

Az új technológia ismerete mind az oktatók, mind a diákok számára fontos; a Nővérképző Főiskola partnere ebben az Eccles könyvtár volt, illetve az oktatástechnológia koordinátora az egyik könyvtárosuk volt.

Összegezve elmondható, hogy a feldolgozó könyvtárosok ismeretei és elkötelezettsége értéket jelentenek, számos eredményt hoztak eddig a különböző programok során, és egyre újabb lehetőségek nyílnak számukra a gyors fejlődés nyomán.

(*Murányi Lajos*)

08/247

PICCI, Denise: L'indicizzazione della narrativa. Esperienze a confronto = Boll.AIB. 48.vol. 2008. 1.no. 25-43.p. Bibliogr. jegyzetekben.

Res. angol nyelven

Az elbeszélő irodalom indexelése

Indexelés; Szépirodalom

Az olasz könyvtárak nagy figyelmet szentelnek a rekreációs olvasást szolgáló szépirodalom jelenlétének, lévén ez az olvasás népszerűsítésének legfőbb eszköze. Ugyanakkor igen keveset

foglalkoznak azzal, hogy a könyvválasztás, a tájékoztatás és tanácsadás modern formái erre is kiterjedjenek.

Az USA-ban *Cutter* már 1904-ben felvetette a szépirodalom tárgyi katalogizálását, a téma azonban csak az 1980-as években került ismét előtérbe. Az 1988-89-től évente megjelent *Olderr's Fiction Index* a Kongresszusi Könyvtár (LC) tárgyszavait használta, majd Olderr 1991-ben kiegészítette azt *Olderr's Subject Headings. A supplement and guide to the LC thesaurus* címen. Az ALA 1986-ban hozott létre albizottságot a szépirodalom tárgyi hozzáféréseinek vizsgálatára; munkájuk eredményeként 1990-ben jelent meg a *Guidelines on subject access to individual works of fiction, drama, etc.* Javaslatukban a tárgyi hozzáférés négy típusa jelenik meg: a forma/műfaj, szereplők, környezet, téma szerinti. A gyakorlatban ezek a szempontok keverednek, hiszen a „műfajok” között környezeti (pl. western), téma szerinti (pl. rejtélyes, „mystery” történet), illetve formai (pl. levélregény) megközelítések is szerepelnek. A szereplők lehetnek valódi személyek (ilyenkor az authority file-okban szereplő neveket használhatjuk), illetve kitalált, legendás, mitológiai (ilyenkor a mítosz „nemzetiségét” is megjelöljük) alakok. Környezeten értjük a korszakot is, nem csak a helyszínt. Konkrét helyek és korok esetében szabványos formákat használhatunk, az elképzelt helyeket is meg tudjuk nevezni az LC tárgyszavai segítségével, jelezve, hogy „*imaginary place*”-ről van szó. Valamely mű tárgyának, témájának a leírás szempontjából azt tekinthetjük, amivel a műnek legalább 20%-a foglalkozik, és ne jelenítsünk meg olyan témákat, amelyek a mű értelmezéséből vagy kritikájából fakadnak, és értékítéletet tükröznek.

Az LC és az OCLC nyolc amerikai (köz- és felsőoktatási) könyvtárral együttműködve a *Fiction project* keretében tíz évig tesztelte a *Guidelines*-t, melynek második, javított kiadása 2000-ben jelent meg. A projekt másik eredménye, hogy az OCLC a *Guidelines* elveit az FRBR struktúrájával összehangolva létrehozta a *Fiction Finder* prototípusát, mely a WorldCat

katalógusban található 2 900 000 olyan bibliográfiai rekordhoz kínál hozzáférést, melyek szépirodalmi („fiction”) művekre, e-könyvekre, hangoskönyvekre, képregényekre, regényekre és elbeszélésekre vonatkoznak.

Dániában az 1970-es években indult *Book House* projekt hasonló problémákkal találkozott, bár ellenkező irányból, az olvasó szempontjából közelített. A projekt ugyanis az olvasói (használói) igények, szükségletek modellezését tekintette a rendszertervezés alapjának. Ilyen alapon végzett kutatások eredményeként jött létre az AMP (*Analysis and Mediation of Publication*) osztályozási minta, mely négy, egymástól független, néhány szélesebb alcsoportra bontott dimenziót állapít meg. A tárgy (tartalom) a cselekményt, az események menetét, a pszichológiai leírást, a társadalmi viszonyokat érinti. A környezethez tartozik az idő, a hely és a társadalmi, foglalkozásbéli környezet. A szerző szándéka a kiváltott érzelmekre, a kognitív és informatív vonatkozásokra utal, azaz a szerzőnek a tárgyhoz való viszonyára, és azon érzelmek, eszmék összességére, amelyeket a szerző el akar juttatni olvasóihoz. A hozzáférhetőség ezúttal az olvashatóságot, a fizikai jellemzőket, az irodalmi formát, a főszereplőket és azok korát jelenti. Ide tartozik a mű nyelvezetétől tipográfiai jellemzőin át a kommunikációs szintet meghatározó minden tulajdonság.

A Book House és a finn általános tezaurusz alapján dolgozta ki a Helsinki Egyetemi Könyvtár az elbeszélő irodalom indexelésére szolgáló *Kaunnoki* tezauruszt. Ez olyan kifejezéseket tartalmaz, melyek az elbeszélő műfajokat, az eseményeket, motívumokat, témákat, a főszereplőket, a helyeket és időket, valamint a további, inkább technikai és tipográfiai jellemzőket írják le. Az 1996-ban megjelent tezaurusz elsősorban a közkönyvtárak használatára készült, a szakkönyvtárak és a kutatók számára már készül a *Thesaurus for the Literary Research*. 1998 óta az elbeszélő irodalom indexelését központosították.

A svéd *Tesaurus för indexering av skönlitteratur* 1987-ben jelent meg, szisztematikus részében a

deszkriptorok három fazettába (környezet: idő, hely; főszereplők: fejlettség, társadalmi viszonyok, foglalkozás/képzettség; téma: ideológia, cselekmény, természet) vannak sorolva. Ezen kívül 1997-ben a finn Kaunnoki svéd fordítása is megjelent. Olaszországban 1998-ban rendeztek konferenciát a témáról, a gyakorlatban két megyei közkönyvtári hálózat (Mantova, Verona) projektjei érdemelnek említést.

Megjegyzendő, hogy valamennyi kezdeményezés a közkönyvtárakat tekinti felhasználónak, és hogy mindegyikben több a formális (környezet, szereplők) elem, míg a téma szerinti megközelítéssel inkább elméletben foglalkoznak. Jelentős különbség, hogy míg az amerikai megoldások a könyvtárosnak is szólnak, azaz az olvasókon kívül a „*Reader's advisory service*” munkatársait is segítik, az európai kezdeményezések az olvasó önállóságát tartják szem előtt.

(Mohor Jenő)

Katalógusok

Lásd 248

Információkeresés

08/248

BREEDING, Marshall: Beyond the current generation of next-generation library interfaces. Deeper search = *Comp.Libr.* 28.vol. 2008. 5.no. 39-40,42.p.

Az új generációs könyvtári interfészek: mélyebb keresési lehetőség

Ember-gép kapcsolat; Gépi információkeresés; Online katalógus

A könyvtári interfészek új generációjának (mint az Encore, az Innovative Interface, Inc. terméke, az Ex Libris Primo, az Endeca Pro Find, az

Aqua Browser Library és a Vufind a Villanova University-n) jellemzője az összetett és kifinomult keresés, az eredmények relevancia alapján történő megjelenítése, a sokoldalú navigáció. Azonban egyre inkább nyakunkon van a web. Gondolkozni kell azon, hogyan lehetne még jobban kiterjeszteni a könyvtári keresési lehetőségeket, hogy megálljuk a helyünket a kereskedelmi szolgáltatókkal szembeni versenyben. A Google és a Microsoft munkálkodása nyomán könyvek millióinak teljes szövegét digitalizálták. Ez pedig a dokumentumok metaadataiban történő keresés helyett a teljes szövegekben való „mélykeresést” helyezi a figyelem előterébe.

A katalogizálás célja, hogy sokoldalú hozzáférést biztosítson a dokumentumállományban keresők számára. A hagyományos könyvtári feldolgozás során a katalogizáló MARC rekordot készít: szerzőt, címet, kiadási adatokat rögzít, megfelelő jelzeteket illeszt hozzájuk, valamint a leírást ellátja a tárgyszavakkal. Egy digitalizált könyvnek majd minden szavára vagy kifejezésére lehet keresni. Vagyis a hagyományos leíró katalogizálás kevesebb, de minőségi hozzáférési pontot kínál, a digitalizálás pedig hatalmas mennyiségű, de differenciálatlan hozzáférési pontot eredményez.

Ahogy a digitalizált könyvek mennyisége nő, fejlődnek a mélykeresési technológiák is, és egyre közeledik az idő, mikor kiszorulnak a „kézműves” munkával készült metaadatok.

A szerző kísérletezgetett a Google könyvkeresőjével (Google Book Search), és jobb eredményre jutott, mint a WorldCat katalógusban keresgélve. Előbbiben az „RFID in Libraries” keresőkérésre például olyan könyvet is megtalált, amelynek címében nem szerepelt az RFID kifejezés, de szövegében sokszor előfordult. Ugyanezt a könyvet a WorldCat katalógusban is megkereste, de a könyv leírásában semmi nem utalt az RFID technológiára.

Úgy tűnik, a kiváló minőségű metaadatok és a teljes szövegben mélykeresést végző technikák kombinációja lehet a jövőre nézve a leghatékonyabb megoldás. A Google könyvkereső szolgáltatása 2008-ban jelentkezett azzal az API-val

(application programming interface), amelynek révén számos ilyen lehetőséget használhatunk a keresésnél – például megtekinthetjük a könyvek fedőlapját és tartalomjegyzékét is.

A Google ugyan jelenleg készségesnek mutatkozik a könyvtárakkal való együttműködésre, de lehet, hogy üzletpolitikája megváltozik. A könyvtáraknak ezért is kell további erőfeszítéseket tenniük korszerű saját eszközök kifejlesztésére, amelyek könnyedén és kellő mélységben teszik kereshetővé, hozzáférhetővé a birtokukban levő nyomtatott állományt, elektronikus tartalmakat.

(Fazokas Eszter)

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

08/249

BEARD, David - THI-BEARD, Kate Vo: Rethinking the book. New theories for readers' advisory = Ref.User Serv.Q. 47.vol. 2008. 4.no. 331-335.p. Bibliogr.

A könyv - új megközelítésben. Új elméletek az olvasói tanácsadás területén

Kommunikáció -használókkal; Olvasás; Olvasószolgálat

Az olvasói tanácsadás iránti érdeklődés napjainkban ismét fellendülőben van az Egyesült Államokban; ennek nyomán jobban ismerjük már a tanácsadás eszköztárát, ennek használatát (elsősorban az elektronikus segédletekét) és azokat a nehézségeket, melyeket a csökkenő költségvetések és az egyre változatosabb gyűjtemények miatt hárulnak a hagyományos tanácsadást végző könyvtárosokra. A mai gyakorlat túlságosan nagy hangsúlyt fektet a könyvekre, és kevésbé foglalkozik magával az olvasással – vélik a szerzők.

A tanulmány arra vállalkozik, hogy bemutassa az olvasói tanácsadás gyakorlatának és eszköze-

inek jelenlegi állapotát. Megállapítja, hogy ezek a jelenlegi olvasói magatartás-vizsgálatokkal nincsenek összhangban, és kísérletet tesz annak megfogalmazására, milyen legyen a megreformált olvasói tanácsadás.

Az olvasói tanácsadás a tájékoztatáshoz hasonló interaktív tevékenység, nehézségei a szépirodalom sokféle műfajából erednek. Ugyan sokféle segédlet ad útmutatást az amerikai gyakorlatban (kézikönyvek, kalauzok stb.), de túlságosan a művekre fókuszálnak.

A mit olvas? helyett inkább *miért olvas?* kérdésre kell a tanácsadónak összpontosítania. A szakirodalom az olvasás többféle okát feltárta már (menekülés, kikapcsolódás, gyakorlatias célok, a képzelet „táplálása” stb.), de esetünkben az a lényeg, hogy az olvasás az *olvasó életének fontos eleme*: az olvasói tanácsadást nem az olvasmányok jellemzőiből kiindulva, hanem az olvasó tevékenységeinek a részeként kell felfogni.

A továbbiakban a tanulmány részletesen vizsgálja az olvasást mint akciót (gyakorlati, társadalmi és mentális tevékenységként), majd mint az identitáskeresés és -megtartás funkcióját, végül ideológiai rendszerként is elemzi.

Elképzelhető-e, hogy a könyvtárban végzett olvasói tanácsadás e tényezőket fel tudja tárni, vagyis az olvasók szokásait, csoportszimpátiáit, életkörülményeit stb., melyek mind-mind befolyásolják az olvasmányválasztást? Nyilvánvaló, hogy erre sem mód, sem idő nincs, de törekedni kell az egyéni igények és olvasási szokások megismerésére. Fontos az eddigi megoldások újragondolása; például a könyvajánlásban a megszokott műfaji sémákon túllépve „átjárás” biztosítása más műfajokhoz is: így az életrajzi regények mellé történelmi ismeretterjesztő műveket, vadnyugati regények után útirajzokat lehet ajánlani.

A tanulmány csupán az első lépést teszi meg az olvasói tanácsadás megreformálásához: felhívja rá a figyelmet. Sokkal több lesz a tennivaló, ha az olvasáskutatás eddigi eredményeit jobban be kívánják építeni a könyvtárosok a munkába.

(Murányi Lajos)

08/250

CRANE, Janet - PAVY, Jeanne A.: One-stop shopping. Merging service points in a university library = Public Serv.Q. 4.vol. 2008. 1.no. 29-45.p.

Mindent egy helyen: a szolgáltatási pontok összevonása a New Orleans-i Egyetemi Könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Kölcsönzés; Olvasószolgálat; Referenz

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A könyvtárak egyre több változást vezetnek be az újabb olvasói igényeknek megfelelően, például online szolgáltatásokat fejlesztettek ki, vagy összevonják különböző helyi szolgáltatásait, így csökkentve a munkatársak terheit és gyorsabb szolgáltatást nyújtva a helyben használóknak. A cikk bemutatja a New Orleans-i Egyetemi Könyvtár kölcsönző és tájékoztató pultjainak egyesítését, a tervezés, a megvalósítás és a működés folyamatainak keresztül. Részletesen beszámol a tapasztalatokról (pl. a személyzet átképzéséről), mind az előnyöket mind a hátrányokat illetően. A szerzők tanácsait hasznosíthatják azok a könyvtárak, akik hasonló akciót terveznek a jövőben.

(Autoref.)

Lásd még 254

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

08/251

MUELLER, Harald: The legal problems of document supply by libraries. An international perspective = Interlend.Doc.Supply. 36.vol. 2008. 2.no. 68-73.p. Bibliogr.

A könyvtári dokumentumszolgáltatás jogi problémái. Nemzetközi körkép

Dokumentumszolgáltatás; Könyvtárközi kölcsönzés; Szerzői jog

Az elvek szintjén számos jogszabály garantálja az információhoz való szabad hozzáférést, ám ha valóban nekiveselkedünk, hogy különféle könyvtári szolgáltatásokat igénybe véve kipróbáljuk, hogyan is néznek ki ezek a gyakorlatban, ne csodálkozzunk, ha akadályokba ütközünk. Ezzel szembesült a cikk szerzője, a heidelbergi Max Planck Intézet munkatársa is.

Amennyiben elfogadjuk, hogy a könyvtárak léte a források megosztásának elvén alapul, továbbgondolva a folyamatot, előbb-utóbb eljutunk a könyvtárak közötti dokumentumcseréig, aminek két formája létezik: a kölcsönzés és a másolás. A dokumentumellátás a digitalizálás megjelenéséig viszonylag egyszerű képlet volt, hiszen a másolat minőségileg kevesebbet ért, mint a dokumentum eredetije – a technika fejlődésével azonban mindez már a múlté. Ettől a pillanattól kezdve a kiadók konkurenciát kezdtek látni a könyvtárakban, hiszen azok az általuk előállított dokumentumot ugyanabban a minőségben szolgáltatják. A két elv tehát ütközött egymással. A szerző az összeállításban arra vállalkozik, hogy röviden összevesse egyes országok jogi gyakorlatát ezen a téren, és trendeket rajzoljon fel.

Kanada azon országok egyike, ahol a kérdés bíróság elé került: a döntés a jogi természetű dokumentumok szolgáltatásáról szólt, amely lehetővé teszi ezt a meglehetősen széles körűen értelmezett kutatás céljaira (ott ugyanis a jogász tevékenységet is ilyennek tekintik, nem úgy, mint Európában). Németországban a Subito-ügyben csúcsosodott ki a vita; ezalatt a német nyelvterületen a tudományos könyvtárak közötti dokumentumforgalmat értik. A kiadói szövetség a szerzői jogi törvény megsértésének vélte a levelezés útján történő továbbítást, ám a bíróság a szokásjogra hivatkozva elutasította ezt az érvelést, mondván, hogy évtizedek óta senki nem tiltakozott ellene. A hatályban lévő döntés mindenesetre nem tiltotta el a céget a levél útján való küldéstől, sem attól, hogy folytatassa szolgáltatását. Jelenleg a Subito-ügy a Legfelsőbb Bíróság döntésére vár.

Ugyancsak problémás terület a licenceké. Mivel a kötelmi jog erősebb, mint a szerzői jog, ezért bármi, amiben licencet ad egy könyvtár, elsőbbséget élvez a szerzői joggal szemben. Ez elsősorban az e-dokumentumokra érvényesíthető, hiszen ezekkel kapcsolatosan szabható meg a hozzáférés időhatára.

A szerző 5 ország szerzői jogra vonatkozó nemzeti szabályozását tekinti át. Kanada (2007-es jogszabály alapján) elfogadja a nyomtatott anyagok könyvtárközi mozgását, az elektronikusét azonban tiltja. A legnagyobb egyetemek most lobbiznak azért, hogy könyvtáraikban megvalósulhasson az elektronikus dokumentumok szolgáltatása. Ausztráliában (1968) engedik a papír és az e-formátumot is (az e-nél más érvényes a könyvtár/olvasó és a könyvtár/könyvtár relációban): lehet szkennelni, és a szkennelés eredményét továbbküldeni, ám a szkennelt változatot meg kell semmisíteni, mivel nem lehet elektronikus úton küldeni valamit, ha üzleti úton beszerezhető. Az Egyesült Államok (2004) törvényei lehetővé teszik a dokumentumszolgáltatást, de nem szólnak arról az esetről, ha hosszú távon akarjuk biztosítani egy dokumentum technológiai neutralitását. Még cifrább a helyzet digitális másolat küldésénél, ha az licencelt adatbázisból származik. Sok egyetemi könyvtár szerződik nagy cégekkel, az anyagokat kinyomtatják, majd szkennelik, így küldik el. Nagy-Britannia (1988) nem szabályozza az ilyen dokumentumszolgáltatást, teret adva ezáltal a szabad értelmezéseknek. A – jól működő – gyakorlat: nyilatkozatot kérnek a személytől, hogy kutatási, és nem üzleti célra kell neki. Németország az uniós jogot figyelembe véve módosított az idén. Az új cikkely kimondottan engedékeny – papír- és faxmásolat lehet, az elektronikus kicsit nehezebb: kutatási célra alkalmazható, de ha van elérhető üzleti szolgáltatás „ésszerű feltételek mellett”, úgy azt kell igénybe venni. Ezzel a könyvtárak akarják a kiadókat arra kényszeríteni, hogy alacsony áron adják a cikkeket a diákoknak; a tapasztalatok egyelőre nem ismertek.

A *Könyvtári Figyelő* hasábjain is többször tárgyaltuk az Open Access kezdeményezést, ezért

most erre nem térünk ki. A könyvtárak általában pozitívan reagáltak a Berliini Nyilatkozat (2003) alapelveire.

A szerző az alábbi két trendet látja kibontakozni a jelenségekből: (1) egyre több ország törekszik arra, hogy dokumentumszolgáltatását jogilag szabályozza, lehetőleg a szerzői jogról szóló törvényben, és bár egyelőre utat engednek a licenceknek, idővel módosulni fog ez a helyzet; vagyis (2) a licenceket lehetőleg jobb elkerülni. És hogy mi a könyvtárak feladata? Tájékoztassák saját kormányukat a lehetőségekről, tegyék nyilvánossá információikat, lobbizzanak az ügy érdekében – és támogassák az OA-megoldásokat.

(Vasbányai Ferenc)

Tájékoztatói eszközök

08/252

PARENT, Ingrid: The importance of national bibliographies in the digital age = *Int.Cat.Bibl.Cont.* 37.vol. 2008. 1.no. 9-12.p. Bibliogr.

A nemzeti bibliográfiák jelentősége az elektronikus korban

Együttműködés -nemzetközi; Nemzeti bibliográfia

A technológiai fejlemények kihívásokat és lehetőségeket egyaránt jelentenek a nemzeti bibliográfiák jövőbeli előállításában. Új, komplex témák merültek fel, amelyeket a nemzeti bibliográfiai intézeteknek közösen kell megtárgyalniuk. Nemzetközi közösségként át kell tekinteniük az egységesített besorolási adatok közlésének módszereit és modelljeit a nemzeti bibliográfiákban, ami továbbra is alapvető szerepet játszik az egyes országok publikált örökségéhez való hozzáférésben és bibliográfiai ellenőrzésében.

(Autoref.)

08/253

TEPLICKAĀ,A.V.-LELIKOVA,N.K.:Bibliografičeskaâ produkcia RGB i RNB za 1992-2005 gg.: sravnitel'nyj

analiz = Bibliografiâ. 2008. 1.no. 18-27.p.

Az RGB és az RNB bibliográfiai termékei: összehasonlító elemzés

Bibliográfia; Kiadói tevékenység -könyvtárban; Könyvtártudományi kutatás; Nemzeti könyvtár

A kutatás az Oroszországi Állami Könyvtár (Rossijskaâ gosudarstvennaâ biblioteka = RGB) és az Oroszországi Nemzeti Könyvtár (Rossijskaâ nacional'naâ biblioteka =RNB) bibliográfiai tevékenységét vizsgálta. Célja az volt, hogy feltárja a szövetségi szintű nemzeti könyvtárakban folyó bibliográfiai tevékenység fő irányait, és meghatározza, milyen módon teljesítik a könyvtárak bibliográfiai funkciójukat. A kutatás fő módszere a két könyvtár bibliográfiai termékeinek összehasonlító elemzése volt.

A bibliográfiai tevékenységet a könyvtárak 2001-ben elfogadott alapszabályzatai rögzítik, amelyek a két könyvtár küldetését egyformán határozták meg. Ennek értelmében a könyvtárak alapvető feladata a hazai dokumentumok bibliográfiai számbavétele, az Oroszországról szóló és az Oroszországban élő népek nyelvén megjelenő dokumentumok bibliográfiai számbavétele és állományuk alakítása, a könyvtári állományok tudományos feldolgozása és feltárása különböző hordozókon megjelenő katalógusok segítségével, a bibliográfiai információk összesítése, tudományos és népszerűsítő bibliográfiák kiadása.

A két könyvtár tevékenységének összehangolására 1996-ban létrejött Együttműködési Tanács évenként áttekinti a közös munkákat. A kutatás a Tanács határozatának megfelelően folyt. Az elemzések megmutatták, hogy összességében a könyvtárak bibliográfiai munkája megfelel a küldetésnyilatkozatban megfogalmazottaknak. A bibliográfiák fajtái és típusai azonban jelentősen eltérőek: formájukat tekintve nyomtatott, elektronikus és cédulákon lévő bibliográfiák készülnek, típusuk szerint lehetnek katalógusok, kartotékok, mutatók, jegyzékek, szemlék és adatbázisok. Rendeltetésük szerint mutatókat, általános és szakbibliográfiákat különböztettek

meg, tartalmuk szerint egyetemes, ágazati, tematikus, köztársasági, helytörténeti bibliográfiákat és a bibliográfiák bibliográfiáját. Időben csoportosításuk: kurrens, folytatódó és megújuló (integrálódó), retrospektív és perspektívus.

Az összehasonlító elemzéshez a két könyvtár összeállította az 1992–2005 között készült nyomtatott és elektronikus bibliográfiák mutatóját (1992 a kezdő év, mert ekkor alakult az Orosz Föderáció). A vizsgált időszak alatt az RGB 220 bibliográfiai segédletet állított össze, az RNB 219-et. Főbb eredmények: bibliográfiák bibliográfiája RGB 5, RNB 25 cím; általános bibliográfia RGB 65, RNB 110 cím; szakbibliográfia RGB 150, RNB 84 cím. Ezek a számok a két könyvtár közötti hagyományos munkamegosztást tükrözik.

Érdekességek: az elektronikus katalógusokról az RGB 1 címet adott meg, ahonnan összes katalógusa elérhető, míg az RNB 13-at (nem volt egyseges belépési pont). A szakbibliográfiák általában sorozati kiadványok, ebben az esetben egy cím sok kiadványt takar. Tükröződik a könyvtárak szakosítása is: az RGB 1972-től a kultúra és a művészetek országos tudományos információs központja, a katonai könyvek és bibliográfiák központja; az RNB a filológia és a történelem, a természet- és műszaki tudományok, a mezőgazdaság, egészségügy, orvostudomány, közgazdaságtan felelőse, a helytörténeti bibliográfiák koordinációs és módszertani központja.

Mindkét könyvtár ad ki biográfiai gyűjteményeket, elsősorban saját munkatársaik művei alapján, nyilvántartják saját kiadványaikat. Mindketten foglalkoznak székhelyük bibliográfiai ellátásával is: az RNB-ben 6 kiadvány készült Szentpétervárról, az RGB-ben 4 Moszkváról. A különgyűjteményeket rendeltetésüknek megfelelően kezelik: az RGB-ben tudományos és ajánló bibliográfiák készülnek, míg az RNB-ben inkább csak tudományosak. A két könyvtár közösen 8 segédletet állított elő, külön-külön más intézményekkel együttműködve az RGB 42-t, az RNB 35-öt. Formáját tekintve az RGB-ben 86,4% a nyomtatott termék, 13,6% az elektronikus, az RNB-ben ez 75% és 25%.

Hiányosságok: egyik könyvtárban sincs kidolgozva az elektronikus termékek szerkesztése és kipróbálása a honlapon történő elhelyezés előtt, megoldatlan az elektronikus kiadó létrehozása. Feladatok: a feldolgozott témakörök bővítése, a bibliográfiák kiadása CD-n, a bibliográfiák használatának vizsgálata.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 278

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

08/254

SHACHAF, Prina - OLTMANN, Shannon M. [et al.]: Service equality in virtual reference = J.Am.Soc.Inf. Sci.Technol. 59.vol. 2008. 4.no. 535-550.p. Bibliogr.

Esélyegyenlőség a virtuális referenz szolgáltatásokban

Hatékonyaság; Hátrányos helyzetű olvasó; Referenz; Online információkeresés; Szolgáltatások

A kutatások megoszlanak arról, hogy az elektronikus szolgáltatások valóban képesek-e a kommunikációs szakadék áthidalására, különösen eltérő használói csoportok esetében. A rendelkezésre álló szakirodalom szerint az elektronikus szolgáltatások vagy növelik, vagy csökkentik a kapott szolgáltatás minőségét. Ez a tanulmány különböző nemű és etnikai csoporthoz tartozó használók körében vizsgálja a kapott szolgáltatás színvonalát felsőoktatási és közkönyvtárosok 676 online referenz kérdésre adott válaszai alapján. Az e-szolgáltatás minőségét három szempont szerint értékelték: időbeni válaszadás, megbízhatóság és udvariasság. Nem találtak jelentős eltérést a különböző használói csoportoknál a három szempont tekintetében, ami azt az állítást támasztja alá, hogy a virtuális környezet

elősegíti az esélyegyenlőség megvalósítását a szolgáltatásokban, és legyőzhet néhány, a használói csoport sokféleségéből adódó kihívást.

(Autoref.)

08/255

KOULIKOURDI, Anna: National libraries and people with disabilities = Alexandria. 19.vol. 2007. 3.no. 175-185.p.

A nemzeti könyvtárak és a fogyatékkal élők

Felmérés; Nemzeti könyvtár; Testi fogyatékos olvasó

2007 nyarán 49 nemzeti könyvtárnak küldtek a fogyatékkal élők könyvtári ellátásáról szóló kérdőíveket. A válaszadási hajlandóság kicsi volt, 16 intézmény küldte vissza, így az eredmények alapján nem lehet általánosítani.

A válaszadó könyvtárak 87%-a képes fogyatékkal élőket is kiszolgálni. 27% szerint nőtt a fogyatékos használók száma az elmúlt években, 33% szerint nem nőtt. 13% nem tudja, 27% pedig nem válaszolt. Ahol emelkedik is a számuk, ott sem jelentős mértékben.

Az alternatív formátumban lévő dokumentumok (címek) számára vonatkozó kérdésre 29% tudott pontos számmal válaszolni, 36% biztos benne, hogy rendelkezik ilyen dokumentumokkal, de nem tudja, hogy mennyivel, 21%-ban nincsenek ilyen dokumentumok, 14% pedig nem válaszolt.

A speciális eszközök közül a legtöbb könyvtár (7) hangoskönyvekkel rendelkezik, 5 Braille írású könyvekkel, 4 képernyő-felolvasó készülékkel, 4 pedig a fogyatékosok igényeihez kialakított komplett munkaállomásokkal.

A könyvtárak 72%-ában nincs a fogyatékkal élők ellátására fordítható külön pénzügyi keret. 14%-ban van, 14% pedig nem válaszolt a finanszírozásra vonatkozó kérdésre. Az eszközök kiválasztásának kritériumait firtató kérdésre 57% nem válaszolt, 7% a használók igényei szerint vásárol, 29% a használók igényei és a költségve-

tés együttes figyelembevételével, 7% nem tudott ilyen kritériumokat megfogalmazni.

Az eszközöket 25% helyi, 6% nemzetközi szállítótól rendeli, 19% mindkettőtől, 13% sehonnan, 37% pedig nem válaszolt. Arra a kérdésre, hogy a fogyatékkal élőket segítő technológiák használata emelkedni fog-e a következő 5 évben, 60% válaszolt igennel, 13% nemmel, 27% pedig nem válaszolt.

Az eredmények azt sugallják, hogy a nemzeti könyvtárak fogyatékkal élőknek szóló szolgáltatásai nem hatékonyak, ugyanakkor a szolgáltatások palettája meglehetősen széles. A technológiai eszközök és a gyűjtemények gazdagsága nem kielégítő. A jogszabályi környezet létrehozása, együttműködések kialakítása és ajánlások tétele sokat jelentene az egyenlő esélyek érdekében, ahogy a könyvtárosok számára szervezett speciális képzések is szükségesek lennének. Bizonyos, hogy nincs olyan nemzeti könyvtár, amely teljes mértékben akadálymentes lenne, így mindenütt van lehetőség a fejlesztésre.

(Tóth Máté)

08/256

HOUŠKOVÁ, Zlata - PILLEROVÁ, Vladana: Knihovny pro všechny? Průzkum NK ČR venovaný službám knihoven pro zdravotně znevýhodněné 1. = Čtenář. 60.roč. 2008. 5.no. 155-159.p.

A könyvtár valóban mindenkié? A Cseh Nemzeti Könyvtár kutatása a fogyatékkal élők számára nyújtott szolgáltatásokról, 1. rész

HOUŠKOVÁ, Zlata - PILLEROVÁ, Vladana: Knihovny pro všechny? Průzkum NK ČR venovaný službám knihoven pro zdravotně znevýhodněné 2. = Čtenář. 60.roč. 2008. 6.no. 193-196.p.

A könyvtár valóban mindenkié? A Cseh Nemzeti Könyvtár kutatása a fogyatékkal élők számára nyújtott szolgáltatásokról, 2. rész

Beteg olvasó; Felmérés; Szolgáltatások; Vak könyv-

tárhasználó

A cseh könyvtári törvény korlátozás nélkül mindenki számára biztosítja a szolgáltatásokhoz való hozzáférés jogát. De valóban mindenki egyformán, akadályok nélkül részesülhet a nyilvános könyvtári szolgáltatásokból? A nemzeti könyvtár által 2007-ben végzett kutatás arra kereste a választ, hogy az egészségileg hátrányos helyzetűek esetében milyen nehézségeket jelent a szolgáltatások elérése, milyen speciális szolgáltatások állnak rendelkezésükre. A kérdőívet összesen 137 nyilvános könyvtár töltötte ki, többségük települési nyilvános könyvtár volt (82%), 18% pedig oktatási vagy egyéb speciális könyvtártípus.

A kérdőív az egészségkárosodás típusa, a speciális és elektronikus szolgáltatások alapján mérte föl a könyvtári ellátás sajátosságait. Az egészségkárosodás típusa szerint a legtöbb könyvtár a testileg sérültek számára nyújtja a legtöbb speciális szolgáltatást. A második helyen a látássérültek, a harmadikon a mentálisan sérültek állnak. A hallássérültek esetében állnak a legkisebb számban speciális szolgáltatásokkal a könyvtárak a használók rendelkezésére.

A felmérés szerint a mozgásukban korlátozottak számára elsősorban technikai és pénzügyi forrásokkal próbálják a könyvtárak a külső és belső akadálymentesítést biztosítani. Jelenleg a teljes körű akadálymentesítés a megkérdezettek körében alig haladja meg az 50%-ot. A mozgásképtelen használók számára ajánlott a könyvtárakban a házhoz szállítás szolgáltatásának bővítése (a könyvtárak 40%-a él vele), a mozgássérülteket támogató szolgálatokkal való együttműködés keretében.

A látássérültek számára a könyvtárak kétharmada biztosít valamilyen módon hangoskönyveket. Saját hangoskönyv-állományok, Braille-írással dokumentumok gyűjtése azonban költségigényes. Kisebb könyvtárak számára rendelkezésre áll a vakok és látássérültek speciális könyvtára 142 ezres hangoskönyv-gyűjteményével. Valamennyi vakok és látássérültek által használt könyvtárban elvárás a külső és belső hangjel-

zések (szignálok) biztosítása. Valamennyi weboldalnak vakbarát (blind-friendly) felülettel is rendelkeznie kellene (ez a könyvtárakban 20%-os). A könyvtárosokat speciálisan föl kell készíteni e réteg kiszolgálására. A látássérültek számára gazdag lehetőséget jelent speciális rendezvények szervezése (zenei, beszélgetések, tapintásos kiállítások) és speciális szolgáltatások (felolvasógép, házhoz szállítás, beszéző katalógus) biztosítása.

A mentálisan hátrányos helyzetűek speciális szolgáltatásaival néhány könyvtár rendkívül jó eredményeket ért el. A gondozottak számára a könyvtárak még szélesebb körű szolgáltatásokat és támogatásokat nyújthatnának a szakemberekkel és a támogató szolgálatokkal együttműködve. Ezen a területen is szükség lenne a könyvtárosok ismereteinek bővítésére.

A hallássérültek hátrányai a könyvtári szolgáltatásokban nem okoznak problémát a cseh nyelven kommunikáló nagyothallók, süketek esetében. Mégis a könyvtárak zöme számukra áll a legkevesebb speciális szolgáltatással rendelkezésre. Legalább az ő ellátásukra „szakosodott” könyvtárakban szükség lenne szabványos indukciós hurokra (jelenleg a könyvtárak 3%-ában van). Egészen egyedi és speciális szolgáltatásokat igényelnek a süketnémák. A könyvtárak a jelbeszédet alkalmazó szakember vagy tolmács (a személyzet 5%-ára jellemző), a támogató szolgálatok és a család közreműködésével tudják kiszolgálni az ilyen látogatók igényeit.

Az elektronikus szolgáltatások között a könyvtárak 90%-a biztosít weboldalakat és e-mail-es kommunikációt, 80%-a előjegyzést és hoszszabbítást, 60% katalógushasználatot és egyéb referenz szolgáltatásokat az egészségileg hátrányos helyzetűek számára.

A könyvtáraknak az egészségileg károsodott használók esetén proaktív hozzáállásra, a szakmai szolgáltató és támogató szervekkel való nagyobb együttműködésre és a könyvtári szolgáltatások nagyobb reklámozására lenne szükségük.

(Prókai Margit)

08/257

DOBROWOLSKA, Mirosława: KNT..., czyli biblioteka bez książek = Poradnik Bibl. 2008. 6.no. 7-9.p. Bibliogr. látjegyzetekben.

A „Könyvet telefonhívásra” szolgáltatás, avagy a könyvek nélküli könyvtár

Házhoz szállítás; Idős olvasó

A varsói nyilvános könyvtárak „könyvet telefonhívásra” (lengyelül: „książka na telefon”, továbbiakban: KNT) szolgáltatását elsősorban az időskorú, mozgásukban korlátozott lakosok veszik igénybe, de diákok és dolgozó polgárok is gyakorta élnek vele.

A KNT-állomások/központok egyike az Óváros szívében, a Świętojańska utca egyik műemlék-épületének negyedik emeletén kapott helyet. A szolgáltatás életre hívásában szerepet játszott a tény, hogy a központi városrész nyilvános könyvtárainak többsége emeleti helyiségben található, vagyis az idős olvasók számára nehezen megközelíthető. A Świętojańska utcai központban jelenleg két könyvtáros dolgozik. 2006-ban 756 olvasónál tettek látogatást, szemben az előző évben regisztrált 668 látogatással. A „megrendelőkhöz” tömegközlekedéssel jutnak el, a könyvtár saját autóval nem rendelkezik. A könyveket, CD-ket, magnókazettákat szatyrokban szállítják el a főként időskorú és beteg olvasókhoz, akik számára sokszor különös jelentőséggel bír a könyvtáros látogatása.

A KNT-központ nem rendelkezik saját könyvgyűjteménnyel. A dokumentumokat a varsói nyilvános könyvtári hálózat könyvtáraiból gyűjti be. A szolgáltatás a 70. életévüket betöltött, valamint a testi fogyatékos olvasók számára ingyenes.

A tapasztalat azt mutatja, hogy az idős olvasók előnyben részesítik a puha kötésű, nagy betűs könyveket. Elsősorban szépirodalmat olvasnak, előszeretettel térnek vissza fiatalkoruk olvasmányaihoz. A nyugdíjas orvosok, kutatók szívesen olvasnak szakirodalmat. Népszerűek a hangoskönyvek (főként neves lengyel színészek

felolvasásaiban).

A KNT-központ ünnepekkor is különböző módon emlékezik meg olvasóiról, valamint teadélutánokat szerveznek, amelyeken általában valamilyen témát járnak körül.

Hogy az energiabefektetés valóban megérte, a „könyvet telefonhívásra” szolgáltatással kapcsolatos pozitív visszajelzések sokasága támasztja alá.

(Dancs Szabolcs)

08/258

PICCO, M. A. Paola: Multicultural libraries' services and social integration. The case of public libraries in Montreal Canada = Public Libr.Q. 27.vol. 2008. 1.no. 41-56.p.

Multikulturális könyvtári szolgáltatások és a társadalmi beilleszkedés segítése Montreal közkönyvtáraiban

Esettanulmány; Közművelődési könyvtár; Nemzeti ségi olvasó; Szolgáltatások

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Montreal multikulturális város, ahol rengeteg bevándorló él, és ahol a kultúrának valódi értéke van. A város fejlett közkönyvtári hálózattal rendelkezik, amelynek tagkönyvtárai különböző kerületekben találhatóak. Nemrég nyitotta meg kapuit a Québeci Nemzeti Könyvtár, amely ötvözi a nemzeti könyvtári szolgáltatásokat a közkönyvtári funkciókkal. A Québeci Nemzeti Könyvtár és Montreal közkönyvtárai azt a célt tűzték ki, hogy megkönnyítsék a beilleszkedést a városban élő bevándorlók számára. A cikk azt vizsgálja, milyen mértékben sikerül megvalósítani mindezt, és milyen szerepet játszanak jelenleg a könyvtárak a társadalmi beilleszkedés folyamatában.

(Autoref.)